

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

HAYKALTAROSHLIK

O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Ta’lim

Ta’lim sohasi: 110000 - Ta’lim

Ta’lim yo‘nalishi: 60111200 – Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi

Fan/modul kodi Hayk 304		O'quv yili 2025-2026	Semestr 6	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	Haykaltaroshlik	60	60	120	
2.	I. Fanning mazmuni. Fanni o'qitishdan maqsad - talabalarda badiiy tafakkur, ijodiy qobiliyat, ko'rib eslab qolish, fazoviy tasavvurni shakllantirish, san'at asarlariga nisbatan estetik munosabatni, go'zallikka bo'lgan muxabbatni rivojlantirish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmasini xosil qilish. Fanning vazifasi - talabalarni haykaltaroshlikka oid nazariy asoslarini, amaliy ish jarayonidagi tushuncha va bilimlarni, belgilangan vazifalar orqali oddiydan murakkab tomon bosqichma- bosqich ishlash qonun-qoidalarini amaliyotga tadbiq etish ko'nikmasini xosil qilish xamda ularda ijodkorlik kompetensiyalarini shakllantirish. II. Amaliy qism (amaliy mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Geometrik shakllardan tuzilgan rozetka ishlash Gips naqsh rozetkasini tasvirlashdan asosiy maqsad talabalarni yuqori kurslarda murakkab elementli ob'yektlarning shakllari va bo'rtma naqshlarini tasvirlay olishga o'rgatishning poydevori hisoblanadi. Qo'yilgan vazifani amalga oshirishda relefli ornamentni bajarish maqsadga muvofiq. Rozetkaning konstruktiv qurilishi va uni soya-yorug' tusini belgilash o'quvchilardan diqqat-e'tiborni talab etadi. Rozetka chizuvchilarga nisbatan ko'z balandligida och-kulrang fonda joylashtiriladi. o'quvchilar rozetkani yon tomondan kuzatib, ayrim perspektiv qisqarishlarning tasvirini bajarishlari maqsadga muvofiq bo'ladi. 2-mavzu. Ikki-uch buyumdan tashkil etilgan natyurmortning relyefini ishlash. Narsaning umumiy xolati, qarash nuqtasiga nisbatan fazoviy joylashuvi uning burchak ostida va narsaning ufq chizig'idan ko'rilayotgan yuqori yoki quyida joylashishiga bog'liq. Buni shar, kub, uilindr va boshqa geometrik jismlarda hamda meva va sabzavotlarda kuzatishimiz mumkin. Albatta, ularning hajmini fazoviy kenglikdagi joylashuvi turlichadir. Masalan, shar, kub, uilindrning o'rta chizig'i tug'ri chiziq sifatida bo'lib, ularning hajmli shaklini simmetrik Xolatda teng ikkiga ajratuvchi o'rta chiziq tug'ri chiziq ko'rinishida bo'lsa, nosimmetrik jismlarda o'tkazilgan o'rta chiziqlarning Egilganlik darajasi juda sezilarli bo'lib ko'rinadi.				

	IX. Qo'shimcha adabiyotlar 1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 2. Abdullaev N. O'zbekiston san'ati tarixi. -T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007, 236 b. 3. P.Thomas, A.Taylor Drawing, London-2011" 4. B.Barber "Full course of the drawing", Barselona-2014. X. Axborot manbaalari 1. www.cspi.uz – Chirchiq davlat pedagogika universiteti rasmiy veb sayti 2. www.ziynet.uz – Uz.Zienet kutubxonasi bazasi 3. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi ta'lim portali 4. https://www.natlib.uz/ -O'zbekiston milliy kutubxonasi
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023 yil " 29 " 08 dagi qarori bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun ma'sul: U.K.Yusupov CHDPU, "Tasviriy san'at va dizayn" kafedrasida katta o'qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: O'.N.Nurtov - Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Tasviriy san'at kafedrasida mudiri p.f.n., dotsent B.B.Baymetov –CHDPU, "Tasviriy san'at va dizayn" kafedrasida p.f.n. professori.

3-mavzu. Qush va xayvonlar haykalini ishlash. Haykaltaroshlik mashg'ulotlarini ikki usulda olib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. 1. Natura qarab haykal ishlash. 2. Tasavvurdan mustaqil kompozitsiya ishlash. Naturadan haykal ishlatishning asosiy maqsadi talaba va o'quvchilarga mashg'ulotlar davomida kuzatish, hajmini to'liq xis qilish orqali qo'yilmani aniq ifodalashga o'rgatishdan iboratdir. O'rganuvchilarga naturani aynan o'zini mexanik ravishda tasvirlamasdan, undagi shu naturaga xos qismlarning hajmini va barcha sifatlarini kuzatish orqali amalda tasvirlash qobiliyatlarini o'stirish muhimdir. Tasavvurdan haykal kompozitsiyasini yaratish talabalarda birinchi galda xotirani mustahkamlaydi, bundan tashqari ularning fikrlash qobiliyatlarini o'stiradi va mustaqil ijodiy mahoratlarini amalda qo'llay bilishga o'rgatadi. 4-mavzu. David haykalining yuz qism bo'laklarini ishlash. (Burun, lab) Haykaltaroshlikda hayvonlar, parrandalar va odam plastik anatomiyasini bilish juda muhimdir. Shuni inobatga olgan holda, o'tilgan mashg'ulotlar davomida talabalar haykal ishlash ko'nikma va malakalarini bir muncha oshganligini hisobga olib, odam boshining plastik anatomiyasi bilan xam tanishtirish nazarda tutiladi. Odam yuz kismlarining eng yaxshi modellari sifatida butun dunyoda Mikelanjelo Buanarotti tomonidan ishlangan «David» haykalining yuz qismidan olingan bo'laklaridan foydalaniladi. Ushbu asardagi detallar juda aniq va hajmli shakllar anatomik bilimlar asosida mukammal ishlanganligi sababli, ulardan andoza olib ishlash mobaynida bu shakllarni yaratish jarayonini bilish haykaltarosh uchun zarur bo'lgan anatomiyani o'rganilganligi qo'l keladi. 5-mavzu. Quloq qismini ishlash. Quloq. Odamning qulog'i, garchi uning shakli turli kishilarda turlicha bolsada, doimo bir xil tuzilishda bo'ladi. Har qanday kishida biz tashqi gajamani ko'rishimiz mumkin. Ichki gajama quloq suprasining o'rtasida bo'ladi. Pastki qismi esa yumshoq joy bilan tugaydi. Quloq suprasining ichki qismini qarshi gajama qoplagan. Quloq suprasini tashqi tomondan bukri qism qoplagan. Quloq tasvirini ishlashda quloq suprasining hamma qismlari rassom nazarida bo'lishi kerak. Klassik qo'llanmalarda quloq rasmini ishlash qoidalariga jiddiy ahamiyat berilgan. Unda rassomlar quloq shaklining qonuniyatlari va tasvir qurish uslubiyoitini ko'rgazmali tarzda ko'rsatishga harakat qilganlar. David qulog'ining ganch namunasi ishlashi uchun yaxshi qo'llanma hisoblanadi. Unda shakl strukturasi va plastik xarakteristika yorqin ifoda etilgan. 6-mavzu. Ko'z qismini ishlash. Ko'z. Qadimgi qo'llanmalarda asosiy e'tibor bosh shakli bo'laklarini ishlash qonuniyatlariga qaratilgan. Talabalarga bosh bo'laklarini turli holat va ko'rinishlarda ishlatish ularning tasvirlash malakasini oshiradi. Bosh shakli bo'laklari rasmlarini biz Jyulyen, Skino, Pukirev va Savrasov, Kardovskiy,

	Barshch, Xitrov, Solovyev va boshqa mashhur rassom va metodist olimlarning qo'llanmalarida ko'rishimiz mumkin. Ularda ko'z tuzilishiga katta e'tibor berilgan. Ularda rasm chizuvchining diqqat- e'tibori tasvir qurish metodik jihatlariga qaratilgan. Oliy o'quv yurtlari uchun tuzilgan hozirgi zamon o'quv dasturlarida Mikelanjelo Buanorrotti haykaltaroshlik ishidan David haykali bosh bo'lagining gips namunasini ishlatish ko'zda tutilgan. Buning asosiy sababi - bu haykal tasviriy san'atda nisbatlarining aniqligi va mukammal ishlanganligi bilan namuna hisoblanadi. 7-mavzu. Antik haykal maskasini iashlah. Klassik qo'llanmalarda boshning alohida detallarini chizib bo'lgandan so'ng, ularni o'zaro bog'liq (burun, lablar, dahan, quloqni boshning unga tutashgan qismlari bilan) holda chizish taklif etilgan. Bunday chizish detallarning o'zaro bog'lanishini kuzatish, ularning umumiylikni anglashga yordam beradi. Haykaltaroshlikda ham yuz qism bo'laklarini ishlagandan keyin birinchi galda yuz qism maskasi ishlanadi. Bu uslub talabalarga odam yuz qismini naturadan ishlashga zamin yaratadi. IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar Talaba mustaqil ta'limni bajarish uchun darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganishi; tarqatma materiallar bo'yicha amaliy ishlar bajarishni o'rganish; maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash; talabaning o'quv-ijodiy ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularini chuqur o'rganish tavsiya etiladi. Mustaqil ta'lim mavzulari bo'yicha talabalar O'zbekiston haykaltaroshlik san'ati va uning namoyondalari to'g'risida o'qib ma'lumot olishadi hamda loy, yoki plastilinda uy vazifasi topshiradi. Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular: 1. O'zbekiston haykaltaroshlik san'ati 2. Haykaltaroshlikda relief 3. Qush va hayvonlar haykalini relifini ishlash 4. Avtoportret 5. XX asr O'zbekiston haykaltaroshligi 6. Odam bosh etyudini ishlash
3.	V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: “Haykaltaroshlik” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida talaba; – O'quvchilarni tasviriy faoliyatga o'rgatishning mazmuni va xususiyatlari;

	– Haykaltaroshlik ga o'rgatishning didaktik tamoyillari; – tasviriy san'atga o'qitish jarayonida Haykaltaroshlik ishlash mazmuni, metod va texnologiyalari; – milliy va jahon Haykaltaroshlik tarixiga oid ma'lumotni bilish, tasviriy san'at tarixi va nazariyasi, haykaltaroshlik qonuniyatlari o'rganish. – Haykaltaroshlikni o'qitish jarayonida o'quvchilarni estetik jihatdan tarbiyalash; – oddiy geometrik shakllardan boshlab insonning qomatini tasvirlay olishgacha; – tasviriy san'at asarlarini yaratishda haykaltaroshlikning ahamiyati, masho'ulotlarni tashkil etishda haykaltaroshlik asarlarini tahlil eta olish; – maxsus maktabgacha ta'lim muassasalarida tasviriy faoliyatga o'rgatish masho'ulotlari uchun, maxsus maktablarda haykaltaroshlik darslari uchun ishlanmalar tayyorlashni; – yaxshi o'zlashtiruvchi va iqtidorli o'quvchilar bilan individual darslar olib borish; – tasviriy faoliyatga o'rgatish jarayonini tahlil etish; – o'quvchilar ijodiy ishlarini baholay olish to'g'risida malakalariga ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • interfaol keys-stadilar; (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • amaliy mashg'ulotlar • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar. • ijodiy ishlar yaratish
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va amaliy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, ijod qilish va joriy nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha amaliy ishni topshirish.
6.	VIII. Asosiy adabiyotlar: 1. Baymetov B.B. “Haykaltaroshlik va plastik anatomiya” o'quv qo'llanma. Toshkent, Iqtisod-moliya, 2007 2. Baymetov B. Plastik anatomiya (Amaliy mashg'ulotlari). Uslubiy qo'llanma. Toshkent, 2011 3. Yusupov U. K. “Haykaltaroshlik” o'quv qo'llanma. Toshkent, 2014